

Alymlar

Category: Edebi tankyt, Kitapcy, Psihologiya

написано kitapcy | 21 января, 2025

Alymlar ALYMLAR

Garaşsyz hem Bitarap Türkmenistanyň ruhy durmuşynda ylym hem alymlar jemgyyetde esasy orny eýeleýär.

Türkmeniň ylma we alymlara nähili hormat edendigini, olara nähili ähmiyet berendigini Döwletmämmet Azadynyň «Wagzy-Azat» poema-traktatynda oňat görünýär. Düýpli eseriň giden bir bölmuniň alymlara hem ylma bagışlananlygynyň özi köp zady aýdýar. Umuman, Döwletmämmet Azady türkmeniň taryhy ykballary hakda aňly-düşünjeli pikir eden, ony öz döwrüniň ruhy hem ahlak-moral hem intellektual başagaýlygyndan alyp çykmagyň ýollaryny gözlän akyldarlaryň biridir. Şeýle akyldarlaryň öñe çykmagyň özi milli öz-özüňi aňlaýsyň ýeten derejesini görkezýär.

Döwletmämmet Azady ruhany-alymdyr, onda güýcli taryhy paýhas bar. Onuň öñe sürýän pikirleriniň teoretiki esaslylygy, filosofik binýatlylygy haýran galdyryár.

Ine, «Wagzy-Azat» atly baş özür kitabynda biz türkmeniň döwlet baradaky düýpli ylmyny görýaris. Eseriň eýýäm gurluşynyň özi awtoryň jemgyýete garaýsyny, ylmy gyzyklanmalarynyň ugrunu görkezýär. Dört babyň birinjisi ~ patyşa hakynda.

Patyşa ~ döwletiň syýasy gurluşynyň ýokary derejesi. Haýran galmaly. Azady bu ýerde patyşa bilen işleşmeli adamlary görkezipdir. Munuň özi biziň häzirki zaman mejlisimizi ýada salýar. Soňky baplaryň biriniň baýlara-garyplara bagışlanmagy nämäni aňladýar? Munuň özi jemgyyetdäki sosial ylalaşygy, graždan asudalygy diýilýän häzirki düşünjäniň aňladylmasydyr. Soňra alymlar ~ jemgyyetiň intellektual güýcleri, derwüşler ~ jemgyyetiň moral-ahlak arkadaýançlary barada örän paýhasly pikirler öñe sürülyär. Azadynyň eserindäki bir epizod gyzyklydyr: iki sany patyşa özara gürrüň edýär. Biri ikinjisine aýdýar: nämüçin seniň döwletiňde alymlar köp?

Sen gowusy, goşunyň, esgerleriň köpelt, olar seniň döwletiňi has berk saklarlar.

Birinjisi näm jogap berýär: hawa, ýöne alymlar meniň duşmanlaryma esgerlerdenem uly zarba urup bilerler. Olar diňe ýerdäki däl, gökdäki duşmanlarymy-da ýok ederler diýyär!

Alyma hem ylmyň jemgyýetçilik hyzmatyna berlen nähili ajaýyp baha!

Ylym paýhasyň bir formasy hökmünde, türkmeniň iň gadymy jemgyýetlerinde-de bolupdyr. Köne türkmen jemgyýetinde, ylym, biziň bilşimizçe, bir däl-de, birnäge manylary aňladýan düşünje eken. Ýone olar biri-biri bilen içki taýdan baglanyşykly bolmaly. Alym diýmek ylymly adam diýmekdir, bu söz aslynda köplük san bolan ulama görnüşinde-de ullanylýar.

Ine, alymyň ~ ulamanyň esasy aýratynlygy, gymmat bolan ylymlylyk, gysgaça aýdanyňda, aşakdaky manylary aňladypdyr.

- 1). yslam dininiň esaslaryndan baş çykarmak.
- 2). hakyň nuruna, jilwesine akyl ýetirmek.
- 3). logiki pikirlenip bilmek arkaly emele gelen düşunjelilik.
- 4). hertaraplaýyn bilimdarlyk.

Biziň döwrümizde-de «ylym» sözi özuniň köne manylaryny saklap galýar. Ýone başga zatlardaky ýaly, döwür bilen baglanyşykly aýratynlyklar hem bar. Ylmyň jemgyýetiň ösüşine täsiri güýcli bolmaly. Ol durmuş çarhyny öňe tigirleýän maddy güýçleriň biri bolmaly. Häzirki alymlarymyzyň taryhy geçmiş hakynda ýazan işlerini okanyňda, bir düýpli kemçilik, has dogrusy, ýetmezçilik göze ilýär: ýazyylan işler ýone beýan etmek, maglumatlary toplamak, olary tertipleşdirmek ýa sanap çykmakdan ýokary galyp bilmeýär. Bilimliliğiň şeýle derejesini netijesiz ylymlylyk diýip atlandyrsa bolar. Döwletmämmet Azady şeýle ylymy miwesiz daragta meñzedipdir. Türkmeniň halk düşünjesinde bolsa şeýle halatlarda «suwy köp» diýilýär.

Suwy köp bolsa ylymy harama çykar.

Emma, hany ol maglumatlardan çykarylýan taglymy netijeler, hany ol maglumatlaryň derñewi esasynda gurnalýan taglymatlaýyn

konsepsiýalar? Eýsem-de bolsa taglymy (teoretiki) netije ýok diýmek soňsuz gürrüň diýmek ahyryny. Çünkü diñe degişli taglymy ~ ideologiki umumylaşdyrmanyň bar ýerinde ylmy gös-göni türkmen durmuşy bilen iş ýüzünde baglanyşdyryp bolar. Ylym bilen janly durmuşyň arabaglanyşygynyň umumy shemasy şeýledir:

Maglumatlar → taglymy netije → janly durmuş.

Şu arabaglanyşykda ikinji halkanyň ýetmezçiliği ylmyň boş bir zada öwrülmegine getirýär. Maglumatlaryň ýöne bir tertipleşdirilmegi biziň milli ruhda terbiýelenmeli ýonekey adamlarymyzyň beýnisine, psihologiýasyna hiç hili täsir etmeýär. Alym bolsaň, şol maglumatlary ylmy taýdan umumylaşdyrmaly-da, olaryň aňyrsynda ýatan janly kanunalaýklygy düşündir. Diñe şeýle halatda ylym biziň Garaşsyzlyk we Bitaraplyk ideologiyamyza hyzmat edip bilýän janly durmuş hadysasyna öwrülip biler. Bize bolsa, indi janly durmuşa täsir edip bilýän ylym zerur. Öñki döwürden miras galan, durmuş, adamlaryň ruhy hajatlary bile bagly bolmadyk, milli durmuşymyz bile ilteşigi hem dahly bolmadyk ylym indi özünden edilýän tamalary ödäp bilmez.

Baknalyk döwrüniň ylmy ~ peýdasyz perişde ýaly bir zat.

Köne ülňüleri täze ülňülere çalyşmaly.

Ähmiýetli, peýdaly zatlary gözlemeli, tapmaly.

Güýji, täsiri bolmadyk ylmy söz adamyň bu gulagyndan girip, o gulagyndan çykyp gidýär.

Oňa doglanda öli dogulan söz diýip aýdyp bolar.

Jemagatsyz azan bir gury sesdir ~

Niçe mollaň okan ylmy hebesdir.

Azanyň adamsyz, jemagatsyz ýerde okalmaýanyny kim bilmeýär?! Gep adamlaryň könlüne, ýüregine täsir etmekden ejiz gelýän ylym barasynda barýar.

Şeýlelikde, biziň Ruhy garaşsyzlygymyza hyzmat edip biljek ylym ~

durmuş maksatlary, janly praktiki maksatlary göz öñünde tutýan paýhas bolmalydyr. Tebigat ylymlarynyň ~ biologiyanyň, geologiyanyň, ykdysadyýetiň wekilleriniň ykdysady garaşszlygymyza hyzmat edişi ýaly, gumanitar ylymlaryň wekilleri Ruhy garaşszlygymyza gulluk etmelidirler.

Ylym ~ janly ruhy gymmatlyklaryń jemi bolmalydyr.

Täze türkmen ylmy diňe bir näme däl, eýsem nämüçün? diýen soraga-da jogap berýän ylym bolmalydyr.

Diňe maglumatlary ýygnaýan däl, eýsem olaryň sebäbinи düşündirýän, şeýdibem, adamlaryň öz ruhy geçmişine, taryhyna garaýsyny kemala getirip bilyän, olaryň geljege bolan ynamyny, geçmişe buýsanjyny terbiýeläp bilyän ylym peýda bolar.

Türkmen halylarynyň gudratlylygy nämeden ybarat? Şu hakda ylmy delilli gürrüň edip bilyän, açыş edip bilyän ylym gerek.

Bu günüki gün biz özümiziň döwlet syýasatymyzda halk ideologiýasyny resmi ideologiýa görnüşine geçirýärис. Rysgal, döwletlilik, nesilleriň dowamaty ~ biz bulary şu günüki gün täze türkmen ideologiýamyzyň üç sütünü bolan AGZYBIRLIK, ASUDALYK, JEBISLIK görnüşinde göz öňüne getirýärис.

Ylym ~ çyrag.

Ylymsyzlyk ~ garaňkylyk.

Köne türkmen aňynyň ylma şu hili garaýsy bu günüki gün täzelenýär ~ türkmen durmuşy ýagtylandyrıylýar. Ylym diňe bir çyrag däl, ol çyraga şugla saçdyryjy çeşme-de bolmalydyr.

Osmán ÖDE,
ýazyjy. Edebi tankyt